

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εἰκοστός.

Συνδρομὴ ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους, καὶ εἶνε ἑτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 82.

29 Σεπτεμβρίου 1885

ΑΠΟ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον.

Γ'

Μεσίδι, 21 Ἀπριλίου.

Ἐκ τῆς «Πάρου».

Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν Λευκάδα εἰς τὰς εἴς τὸ πρῶν, μετὰ μίαν δὲ ὥραν εἴμεθα εἰς Πρέβεζαν. Ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς κυματίζει εἰσέτι ἡ ἐρυθρὰ σημαία μετὰ τὴν λευκὴν ἡμισέληνον. Εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, ὑπεράνω τοῦ μικροῦ φρουρίου τῆς Πούντας, ὑψοῦται ἡ κυανόλευκος σημαία μας. Ἐκατέρωθεν τοῦ στενοῦ στομίου τοῦ κόλπου εἰς Ὀθωμανικὸς μνηστῶρ καὶ μία Ἑλληνικὴ ἀτμόβαρις φυλάττουν, ὡς σκοποὶ, τὰ δύο σύνορα. Ἡ Πάρος διέρχεται ἀναμεταξὺ τῶν δύο πλοίων, πολλαὶ δὲ σκέψεις μού ἔρχονται διὰ μιᾶς εἰς τὸν νοῦν ἐνῶ τὰ βλέπω ἐκατέρωθεν, ἡσύχως ἠγκυροβολημένα τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου. Τὸ Ἑλληνικὸν φέρει τὸ ἐνδοξον ὄνομα τῶν Σπετσῶν, τῆς νήσου ἣτις μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν τῆς, τῆς Ἰθρας καὶ τῶν Ψαρῶν, ἐπρομήθευσε τοσοῦτους ἤρωας εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὸ λευκὸν σκάφος κατοπτρίζεται φιλαρέσκως εἰς τὰ διαυγῆ νερὰ τοῦ κόλπου, ἐπὶ δὲ τοῦ καταστρώματος οἱ ναῦται, παρατεταγμένοι εἰς γραμμὴν διὰ τὴν ἐωθινὴν ἐπιθεώρησιν, ἴστανται ἀσάλευτοι ἐνώπιον τοῦ ἀξιωματικοῦ ταν. Ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, ἐπὶ τοῦ μαύρου μνηστῶρος οἱ ναῦται καὶ οἱ ἀξιωματικοί, στηριζόμενοι ἢ καθήμενοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ, στρέφουν τὰ βλέμματα πρὸς τὴν διερχομένην Πάρου, ἐνῶ ἐπὶ τῆς πρύμνης τῶν ἡ πρωϊνὴ αὔρα παίζει μετὰ τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν. Δὲν δύναμαι νὰ μὴ ὁμολογήσω ὅτι ἔχει τὸ ἐπιβλητικὸν ἢ μισητὴ αὕτη σημαία!

Ἡ τοποθεσία τῆς Πρεβέζης εἶναι θαυμασία. Τὰ ἀπέχοντα ὄρη τῆς Ἡπείρου περιστοιχίζουσι τὴν εὐρεΐαν καὶ εὐφορον πεδιάδα εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὑποίας κεῖται αὕτη, προέχουσα πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Λευκάδα. Εἰς τοὺς πόδας τῆς ἀπλοῦται ἡ θάλασσα κυανῇ, ὅπισθεν δὲ ζώνη ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνων τὴν στολίζει.

Εἶναι φαιδρὰ καὶ χαρμόσυνοι τῆς δυστυχῆς πόλεως ἡ ἀποψις. Οἱ ἐν Βερολίῳ συνελθόντες διπλωμάται, ἴαφου ἄπαξ ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας τῆς, τὴν κατεδίκασαν νὰ μένη καὶ πάλιν ὅπως ἦτο, ὑπόδουλος. Τοῦλάχιστον δὲν κατῴρθωσαν οἱ Τούρκοι νὰ κρατήσωσι καὶ τὴν ἀπέναντι Πούνταν. Τὰ μεσημβρινὰ παράλια τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἦσαν ἐλεύθερα ἀφ' οὗτου συνεκροτήθη τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, ἐξαιρέσει τῆς ἄκρας ἐκείνης, τῆς Πούντας. Οἱ Τούρκοι, κύριοι καὶ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ στομίου, ἐκράτουν τὰς κλειδας τοῦ κόλπου, τὰς ἐκράτουν δὲ τοσοῦτον καλῶς, ὥστε δὲν εἰσῆρχετο ἐντὸς τοῦ κόλπου τίποτε, οὔτε ἐμπόριον, οὔτε περιηγηταί, οὔτε πολιτισμός. Τώρα ἡ Πούντα εἶναι Ἑλληνικὴ, τὰ δὲ σύνορά μας ἐξετάθησαν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀράχθου. Ἀτυχῶς τὰ βόρεια τοῦ κόλπου παράλια μένουσι κατὰ μέγα εἰσέτι μέρος ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀλλ' ὅπως δὴποτε τὰ ὕδατά του εἶναι ἤδη ἐλεύθερα.

Ἡ Πούντα δὲν εἶναι οὔτε πόλις, οὔτε κωμόπολις, ἀλλ' ἀπλῶς περίβολος ὄχυρος περικλειῶν οἰκοδομὰς τινὰς καὶ καταλύματα πρὸς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς. Κατέχει τὴν τοποθεσίαν τοῦ ἀρχαίου Ἀκτίου. Ἐνταῦθα, μετὰ τοῦ Ἀκτίου τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει πλέον, καὶ τῆς Πρεβέζης ἣτις δὲν ὑπῆρχε τότε, ἐκρίθη ἡ τύχη τοῦ ἀρχαίου κόσμου κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην ὅποτε ἡ Κλεοπάτρα, φεύγουσα ἐντὸς τοῦ ἐπιχρύσου πλοίου τῆς, παρέσυρε καὶ τὸν Ἀντώνιον, ὃ δὲ Ὀκτάβιος θριαμβεύσας ἐθεμελίωσε τὴν αὐτοκρατορίαν, ἣτις ἐπιζήσασα ἐπὶ χίλια καὶ πεντακόσια ἔτη, κατεστράφη διὰ παντός ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ Μωάμεθ, ἐν τῷ προσώπῳ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

Εἰς Πρεβέζαν τὸ ἀτμόπλοιον μένει ὀλίγην ὥραν πρὸς ἀποβίβασιν καὶ παραλαβὴν ἐπιβατῶν, ἐξακολουθεῖ δ' ἐκεῖθεν τὸν πλοῦν διερχόμενον τοὺς ἐλιγμούς τοῦ στενοῦ στομίου καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐρίσκειται ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Εἴμεθα ἐντὸς λίμνης, λίμνης μεγαλοπρεποῦς. Πρὸς βορρᾶν, πέραν τῆς χλοερᾶς ἐκτάσεως τῶν περὶ τὸν κόλπον πεδιάδων, ὑψοῦνται ἀλλεπάλληλοι αἱ κυαναὶ κορυφαὶ τῶν ὄρεων τῆς Ἡπείρου. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνεται ἡ φέρουσα τὸ

περιφανές ὄνομα τοῦ Σουλίου. Πρὸς δυσμάς, εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου, τὰ δασώδη πλευρὰ τοῦ Μακρονόρους βυθίζονται ἀποτόμως ἐντὸς τῶν ὑδάτων, ὡς τεῖχος γιγάντειον. Δεξιόθεν, τὰ ὄρη τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Ξηρομέρου ἐπισωρεῦνται τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ὑπεράνω τῆς ζώνης τῶν λόφων, οἵτινες περικλείουν πρὸς μεσημβρίαν τὰ νερὰ τοῦ κόλπου. Τὸ θέαμα εἶναι ἀληθῶς ὠραῖον! Λεῖπει ὅμως ἐν τι, λείπει ἡ ζωὴ, ἡ κίνησις. Φαντάζομαι τὰ λαμπρὰ ταῦτα μέρη ὅποια ἦσαν ἄλλοτε, ὅποια θὰ τὰ ἴδωσι καὶ πάλιν οἱ μεταγενέστεροι. Φαντάζομαι καταφύτους τοὺς λόφους, καὶ πυκνὰ χωρία εἰς τοὺς πρόποδας αὐτῶν, καὶ ἐπαύλεις πλουσίας περιζωσμένας ἀπὸ δένδρα σκιαζόντα τὰ χαρίεντα ὑψώματα, καὶ τὴν παραλίαν ὅλην καλλιεργημένην καὶ κατακημένην, πλοιάρια δὲ ποικίλα διασχίζοντα τὰ γαλήνια νερά, τῶν ὁποίων τὴν ἡσυχίαν ἡ ἑλιξ μόνη τῆς Πάρου σήμερον διαταράττει. Τὴν σήμερον, παρεκτός ἀθλίων τινῶν χωρίων εἰς τὰ τουρκικὰ παράλια, καὶ τῶν μικρῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, τῆς Βονίτισης καὶ τοῦ Καρθασαραῶ, πυρηνῶν ἴσως τῆς μελλούσης εὐημερίας τὴν ὁποίαν φαντάζομαι, τὴν σήμερον οὔτε ἐπαύλεις φαιδραὶ ὑπάρχουν, οὔτε συνοικισμοὶ ἀγροτικοί, οὔτε ζωὴ, οὔτε κίνησις.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ κόλπου νησίδιον ὠραῖον ἀντανακλᾶ ἐντὸς τῶν διαυγῶν νερῶν τὰ δένδρα του. Κατοικεῖται ὑπὸ ὀλίγων ἀλιέων κατασκευαζόντων τὰ περιώνυμα αὐγοτάραχα τῆς Πρεβέζης. Τὰ ἐγεύθης ποτέ; Ὅπως δὴποτε τὰ γνωρίζεις, ὑποθέτω, ἐκ φήμης.

Τὸ ἀτμόπλοιον προσορμίζεται κατὰ πρῶτον εἰς Σαλαῶραν, ἐκείθεν δὲ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀπέναντι κειμένην Βόνιτσαν. Λέγεται ὅτι τὸ κλίμα τῆς Βονίτισης δὲν εἶναι πολὺ ὑγιεινόν, ἀλλὰ δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστεύσω βλέπων τὴν ὠραίαν τοποθεσίαν της καὶ τὸν ἥλιον φωτοβολοῦντα κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τόσο χαρμοσύνως τὰς οἰκίας της. Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας λόφου ὑψηλοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν κορυφὴν ἐπιστέφει ὁ περίβολος ἡρειπωμένου Βενετικοῦ φρουρίου. Οἱ Γάλλοι διέβησαν ἐντεῦθεν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Βενετίας, κατὰ τὸ ἔτος 1797, ὅτε ἡ Γαλλία ἐκληρονόμησε τὰς εἰς τὴν Ἀδριατικὴν κτήσεις της, ἡ Βόνιτσα παρηκολούθησε μετὰ τῆς Πρεβέζης καὶ τῆς Πάργας τὴν τύχην τῶν Ἰονίων νήσων. Ἀλλ' ἡ Γαλλικὴ ἐκείνη κατοχὴ μόλις διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἔτη. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατῴρθησε νὰ σᾶς ἀποδιώξῃ, διέμεινεν ὅμως ἡ ἐνθύμησις τῆς παρουσίας σας. Ἡ τρίχρους σημαία ἐπεφάνη τότε εἰς τοὺς Ἑλληνας ὡς ἐπαγγελία ἐλευθερίας, γνωρίζεις δὲ πόσον συνετέλεσεν ἡ ἐμφάνισις της εἰς ἀναζωπύρησιν τῶν ἐθνικῶν μας πόθων.

Σήμερον ἐτελοῦντο γάμοι εἰς Βόνιτσαν, ἀπὸ δὲ τὸ κατὰστρωμα τῆς Πάρου ἡ πόλις ἐφαίνετο

ἐορτάζουσα. Ἰππεῖς φουστανελοφόροι διέτρεχον καλπάζοντες τὰς παραλίους ὁδοὺς, ἔξω δὲ τῆς πόλεως ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πευκῶν εἶδομεν εὐθυμον συνάθροισιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τὰ παλληκάρια ἐχόρευον ἐνῶ τὸ ἀρνίον ἐψήνετο παρέκει. Ἡ διάβασις τοῦ ἀτμοπλοίου ἐχαίρετήθη διὰ φιλοφρόνων ἀλαλαγμῶν, πρὸς ἀντιχαίρετισμὸν δὲ ὁ πλοίαρχος ὑψωσε τὴν σημαίαν, καὶ τότε ἐκενώθησαν τὰ τουφεκία ὑπὸ τὰς πεύκας καὶ ἀντήχησαν ἐπὶ τοῦ κόλπου πυκνοὶ πυροβολισμοί. Ἦτο ἄρα γε συμπόσιον γάμου τὸ ἡμερικὸν ἐκεῖνο γεῦμα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς;

Ἀπὸ Βόνιτσαν μετέβημεν κατ' εὐθείαν εἰς Μενίδι, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου. Τὸ Μενίδι εἶναι τὸ ἐπίγειον τῆς Ἀρτης. Ἄλλοτε ἡ συγκοινωνία ἐγένετο διὰ τῆς Σαλαῶρας ἢ τῆς Κύπρινας, ὁπότεν ὁ δρόμος εἶναι τεσσάρων περίπου ὡρῶν, ἐνῶ διὰ τῆς νέας ὁδοῦ, ἀπὸ Μενίδι, μεταβαίνει τις ἐφ' ἀμάξης εἰς Ἀρταν ἐντὸς δύο ὡρῶν. Ἡ ὁδὸς, δὲν εἶναι περίφημος, ἀλλ' ὅπως δὴποτε εἶναι ἀμαξίτη. Γίνεται λόγος περὶ βελτιώσεώς της, πρόκειται δὲ νὰ κατασκευασθῇ καὶ ἄλλη ὁδὸς ἥτις ἀπὸ Ἀρταν διευθυνομένη πρὸς βορρᾶν καὶ διασχίζουσα τὴν ἐλευθερωθεῖσαν στενὴν λωρίδα τῆς Ἡπείρου, θὰ συνενωθῇ διὰ τῶν στενῶν τῆς Πίνδου μὲ τὸ σύμπλεγμα τῶν Θεσσαλικῶν ὁδῶν.

Πρὸ δεκαπέντε περίπου ἐτῶν τὸ Μενίδι τοῦτο ἦτο ἡ φωλεὰ τῆς ληστείας. Τίς ἐτόλμα τότε νὰ προσορμισθῇ ἐκεῖ ἄνευ στρατιωτικῆς συνοδίας; Τὰ δάση καὶ αἱ φάραγγες τῶν πέριξ ὁρέων ἦσαν τὰ κρησφύγετα ἐνόπλων συμμοριῶν, οἱ δὲ λησταὶ εὐρισκον πρόχειρον καταφύγιον εἰς τὴν γείτονα ἐπικράτειαν ὁπότε τὰς ἐστενοχωρεῖ ἡ κατὰδιδῶσις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποσπασμάτων.

Τοῦτο ἦτο κληρονομία τοῦ παρελθόντος. Εἰς τὰ ἄβατα ταῦτα ὄρη ὀφείλεται ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπαρξίς τῶν Κλεφτῶν, οἵτινες μόνοι ἐξεπροσώπευσαν διαρκῶς τὴν ἐνοπλον κατὰ τῆς τυραννίας διαμαρτύρησιν καὶ διετήρησαν τὸ πολεμικὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς πνεῦμα κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς δουλείας. Τὰ κυριώτερα ἐνδιατήματά των ἦσαν ὁ Ὀλυμπος εἰς Θεσσαλίαν καὶ τὰ ὄρη ταῦτα τῆς μεσημβρινῆς Ἡπείρου. Ἐνταῦθα ὡς σημεῖον ἐπιθέσεως εἶχον τὴν Ἀρταν καὶ τὰ χωρία της:

Κάτω 'ς τοῦ Βάλτου τὰ χωριά,
Ξηρόμερο καὶ 'ς τ' Ἀγραφα,
Καὶ 'ς τὰ πέντε βιλαετία,
Φᾶτε, πιέτε, μωρ' ἀδέρφια.
'Εκεῖ εἶν' οἱ κλέφταις οἱ πολλοί,
'Ολοὶ 'ντυμένοι 'ς τὸ φλωρὶ.
Κάθονται καὶ τρῶν καὶ πίνου
Καὶ τὴν Ἀρτα φοβερίζου...
Βρὲ Τοῦρκοι, κᾶμετε καλὰ
Γιατὶ σᾶς καίμε τὰ χωριά.
Γλήγορα τ' ἀρματωθίτε.
Γιατὶ ἐρχόμαστε 'σὰν λύκοι.

Εἰς πολλὰς εἰσέτι ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος οἱ χωρικοὶ χορεύουσι ἄδοντες τὸ τραγοῦδι τοῦτο, οἱ ἀφελεῖς τοῦ ὁποίου στίχοι διαιωνίζουσι τὴν μνήμην τῆς ἐνταῦθα δυνάμεως τῶν Κλεφτῶν. Πολλὰκις σήμερον τοὺς ἀνεπόλησα βλέπων τὰ ἀναφερόμενα εἰς αὐτοὺς μέρη.

Ἄλλὰ μετὰ τὴν λήξιν τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Κλέφται δὲν εἶχον λόγον ὑπάρξεως, καθότι ἡ ἀποστολὴ τῶν συνετελέσθη, οἱ δὲ διάδοχοί τῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθῶσιν ἐπὶ πολὺ ἐπωφελοῦμενοι τοῦ προσκολληθέντος εἰς τὸ ὄνομά τῶν γοήτρου. Οἱ πρῶην ἀντάρται μετεσχηματίσθησαν ὡς ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων εἰς κοινούς κακούργους, τὴν δὲ μεταβολὴν καθιέρωσε βαθμηδὸν ὁ λαὸς διὰ τῆς παραδοχῆς καὶ τῆς χρήσεως νέου ὀνόματος. Τὴν λέξιν Κλέφτης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνυψῶσει ἡ δόξα τοῦ παρελθόντος, διεδέχθη ἡ λέξις Ληστής. Χάρις τῷ θεῷ, δὲν ἔχομεν τώρα οὔτε Κλέφτας οὔτε Ληστές, ἔχομεν κλέπτας· ἔχομεν ἐγκληματίας παντὸς εἴδους, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πλέον ἡ ὡς ἄλλοτε ὄργανισμένη ληστεία, δὲν ὑπάρχουν τακτικαὶ ληστρικοὶ συμμοριαί. Ὁ Κλεφτισμὸς ἐξέλιπε, καὶ ἐξέλιπεν ἐλπίζω διὰ παντός.

Ἐπὶ ἐνὸς τῶν τελευταίων ὑψωμάτων τῆς σειρᾶς τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ πρὸς δυσμὰς ἄκρα τῆς πεδιάδος, ὁ ἀμαξηλάτης μᾶς εἰδείξε μακρόθεν τὸ χωρίον Κομπότι. Παρέκει, πλησίον τῆς Ἄρτης, ἐπὶ ἄλλου ὑψώματος, ἀπολήγοντος ἐκατέρωθεν εἰς σειρὰς λοφίσκων, κεῖται τὸ χωρίον Πέτα. Τώρα, ὅτε ἀμφότερα ἐπὶ τέλους ἠλευθερώθησαν, πρέπει νὰ χαραχθῶσιν ἐπὶ στήλης εἰς τὰς κορυφὰς τῶν τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων ἐκεῖ κατὰ τὴν 16ην Ἰουλίου 1822. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη καταλέγεται μετὰ τῶν δυστυχιστέρων τοῦ μακροῦ ἀγῶνός μας, ὅχι μόνον διότι ἡ ἦττα ἀνέτρεψε τὰ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου σχέδια, ἀλλὰ, καὶ προπάντων, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτων γενναίων φιλελλήνων θανατωθέντων ἐκεῖ χάριν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Δὲν τοὺς ἐλθισμονήσαμεν, ἀλλὰ πρέπει ἐκεῖ ὑψηλὰ νὰ ἀναγραφῶσι τὰ ὀνόματά τῶν.

Τὸ Πέτα καὶ τὸ Κομπότι ἐποτίσθησαν μὲ αἶμα Ἑλληνικὸν καὶ κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἀπόπειραν ἐπαναστάσεως τοῦ 1854. Ἐκεῖθεν διέρχεται ἡ ἄγουσα εἰς Ἄρταν καὶ εἰς Ἰωάννινα ὁδός. Τὸ ἡμισυ τοῦ δρόμου ἐγένετο. Ἡ Ἄρτα εἶναι ἐλευθέρη. Ἐῖθε νὰ μὴ βραδύνη καὶ τῶν Ἰωαννίνων ἡ σειρά!

Ἡ Ἄρτα δὲν κατῴρωσεν εἰσέτι ν' ἀπεκδυθῇ τὸν τύπον Τουρκικῆς πόλεως. Αἱ λιθόστρωτοι ὁδοὶ τῆς εἶναι στεναί, σκοτειναί, ἐλεειναί. Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔχουν δῆθεν πεζοδρόμια ἐκατέρωθεν, ἀλλὰ τόσῃ ὑψηλότερα τῆς ἀναμεταξὺ κοίτης πρὸς διάβασιν τῶν κτηνῶν καὶ τῶν ὑδάτων (εἴτε τοῦ οὐρανοῦ, εἴτε καὶ ἐκ ταπεινοτέρων πη-

γῶν), ὥστε διὰ νὰ μεταβῇ τις ἀπὸ τὸ ἐν πεζοδρόμιον εἰς τὸ ἄλλο, ἀνάγκη νὰ πηδήσῃ τολμηρῶς ἐντὸς τῆς ἀναμέσον λάσπης. Αἱ οἰκίαι ἐξωθεν φαίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ταπειναὶ καὶ ἄθλια, τὸ πᾶν δὲ μαρτυρεῖ κατὰπτωσιν καὶ κατῴρειαν. Ἡρχισαν τοῦ καὶ τοῦ νὰ εὐρύνωνται αἱ ὁδοὶ καὶ νεαὶ οἰκοδομαὶ ν' ἀνεγείρωνται, ἀλλὰ θὰ παρέλθῃ καιρὸς πρὶν ἢ ἀλλάξῃ ἐπαισθητῶς ἡ ὄψις τῆς πόλεως. Ὅπως ἐπέλθῃ ριζικὴ μεταβολὴ ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τῆς ἀνοικοδομήσεως κατεδάφισις. Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται εὐπορία, ἡ δὲ δυστυχῆς Ἄρτα ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εὐπορεῖ. Οἱ διπλωμάται τοῦ ἐν Βερολίνῳ συνεδρίου (διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἠκούσθησαν εὐχὰί μόνον καὶ εὐλογίαι εἰς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἡπείρου), ὄρισαντες τὸν ποταμὸν Ἄραχθον ὡς τὸ νέον σύνορον μετὰ τῶν δύο ἐπικρατειῶν, ἀπηλευθέρωσαν τὴν Ἄρταν καὶ ἀφῆκαν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν τὰ κτήματα τῶν κατοίκων τῆς. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία μὴ ὀφείλουσα χάριτας, ἐνοεῖται, πρὸς τοὺς Ἄρτηνοὺς δι' ὅσπην χαρὰν ἐπέδειξαν ὅτε ἐλυτρώθησαν ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς τῆς, ὠφελεῖται τῆς εὐκαιρίας διὰ ν' ἀποκαταστήσῃ ὅσῳ τὸ δυνατὸν ὀχληροτέρην εἰς αὐτοὺς τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Τὰ διόδια καὶ αἱ ἀστυνομικαὶ διατάξεις τῆς παρεμβάλλουσι ποικίλας δυσκολίας εἰς τὴν διάβασιν τῶν συνόρων, οἱ τελωνιακοὶ δασμοὶ τῆς ἀποκαθιστοῦν ἀσύμφορον τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων, ὥστε οἱ ἀτυχεῖς ἰδιοκτῆται ζημιοῦνται ἐὰν τὰ μεταφέρωσιν εἰς Ἑλλάδα, δὲν εὐρίσκουν δὲ κατανάλωσιν δι' αὐτὰ εἰς τὰ τουρκικὰ χῶματα. Πρὸς μεγαλειτέραν ἔτι βλάβην τῆς Ἄρτης ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐπενόησε τὴν θεμελίωσιν νέας πόλεως οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄραχθου. Παρεκτὸς ὅμως Μωαμεθανικῶν τινων οἰκογενειῶν τῆς Ἄρτης δὲν συρρέουν, ὡς φαίνεται, εἰς αὐτὴν οἱ συνοικισταί. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ, καθόσον ἡ Τουρκία φημίζεται μέχρι τοῦδε μᾶλλον διὰ τὴν ἐρήμωσιν πόλεων, τὰς ὁποίας κατέκτησεν ἀκμαζούσας, ἢ διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέων.

Ἄλλως, εἶνε ἐπιζόμενον ὅτι ἡ Ἄρτα θὰ ὑπερνηκίση τὰς παρούσας δυσχερείας, καὶ ἐὰν ἔτι ἐπικεῖται εἰς αὐτὴν μακρὰ περίοδος χωρισμοῦ ἀπὸ τὴν λοιπὴν Ἡπειρον. Χάρις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν σχεδιαγραφουμένων ὁδῶν, οἱ κάτοικοι τῆς θὰ εὐρωσι βαθμηδὸν νέα στάδια ἐνεργείας. Ἡ συνέχεια τῆς πολυχρονίου ἱστορίας τῆς βεβαίως δὲν θὰ διακοπῇ.

Κατὰ τὸν Ἄγγλον Leake, ἡ Ἄρτα κεῖται ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοποθεσίας ὅπου καὶ ἡ ἀρχαία Ἀμπρακία, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πύρρου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ἀνηγέρθη νέα πόλις

ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἢ δὲ νέα τῆς ὀνομασίας παράγεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ παρ' αὐτὴν ποταμοῦ Ἀράχθου. Δὲν ἐγγυῶμαι τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην, ἀλλ' οὔτε ἔχω καὶ ἄλλην νὰ προτείνω. Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον ἡ Ἄρτα δὲν διέμεινεν ἄσημος, ἰδίως μάλιστα ἀναφαίνεται τὸ ὄνομά της εἰς τὴν ἱστορίαν περὶ τὰ τέλη, ὅποτε ἡ εἰσβολὴ τῶν Νορμανδῶν, αἱ σταυροφορίαι καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου μετέτρεψαν τὰς χώρας ταύτας εἰς πεδῖον πολέμου μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Κατὰ τὸ 1449 ἠλώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔμεινε δ' ἔκτοτε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας καὶ ἡμίσειαν.

Πολλὰ ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ καὶ νὰ ἐρευνήσῃ ἐνταῦθα. Πολλαὶ σελίδες τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς νεωτέρας ἡμῶν ἱστορίας δύνανται περὶ τὴν Ἄρταν νὰ μελετηθῶσι, αἱ δὲ ἐκκλησίαι της καὶ τὰ μοναστήρια τῶν περιχώρων παρέχουν ὕλην ἐνδιαφέρουσαν εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἀρχαιολογίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς βιαζόμεθα καὶ σπεύδομεν. Ἀφοῦ ἐπισκέφθημεν, κατὰ καθήκον, τὸν νομάρχην, κατοικοῦντα ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἰσραηλιτικῆς συνοικίας, — ὄπου, ἐν παρενθέσει, εἶδα εἰς τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα ὠραίας Ἰουδαίας φερούσας τὰ εἰορτάσιμά των, καθὸ Σάββατον σήμερον, — περιήλωμεν τὴν πόλιν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ φίλου δημάρχου της καὶ παρετεινάμεν τὸν περίπατον ἕως εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ.

Προτοῦ ἐξέλθωμεν τῆς πόλεως, εἰς τὸ ἄκρον αὐτῆς, ἐπισκέφθημεν τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν τῆς Πανηγύας Περιορίτισσας ἢ Παρηγορήτισσας, ἐν τῶν ὠραιότερων ἐν Ἑλλάδι μνημείων τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἔχον ὅμως πολλὴν ἐπισκευῆς ἀνάγκην. Δὲν λέγω περὶ τῶν ψηφιδωτῶν, τῶν ὁποίων οὔτε ἔχνος ὑπάρχει, οὔτε περὶ τῶν ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν ἀπεσβεσμένων τοιχογραφιῶν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ληρῆθῇ φροντίς τις περὶ τοῦ κτιρίου αὐτοῦ, ὡς ἀνταμιωθῆ τοῦλάχιστον διότι κατῳρώσῃ νὰ διατηρηθῇ καὶ μετὰ τοσοῦτων αἰῶνων καταστρεπτικὴν ἀμέλειαν. Τὴν τετράγωνον ἐκκλησίαν ἐπιστέφει κεντρικὸς πυργοειδῆς τροῦλλος περικυκλούμενος εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας ὑπὸ τεσσάρων μικροτέρων τροῦλλων. Δύο σειραὶ παραθύρων διπτύχων, καλοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, περικοσμοῦν τὴν οἰκοδομήν. Ἡ ἄνω σειρά φωτίζει στοὰν περικυκλοῦσαν τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς ἐκκλησίας, ἐν εἴδει ὑπερφῶου νάρθηκος. Ἐπιγραφή τις παρὰ τὴν πύλην τοῦ ναοῦ φαίνεται μαρτυροῦσα ὅτι ἐκτίσθη οὗτος κατὰ τὴν ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἀνηγέρθη κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην, ὅποτε ἡ Ἄρτα ἤκμαζε.

Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κτίσμα λέγεται καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου γέφυρα. Ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν

ὅτι δὲν ἐγένετο καὶ τότε χρῆσις ἀμαξῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα, καθότι ἡ ἐπὶ τῆς γεφύρας διάβασις των δὲν εἶναι εὐκόλος. Ἀναβαίνει ἡ γέφυρα, ἀναβαίνει ἀποτόμως καὶ πάλιν ἀποτόμως καταβαίνει πρὸς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην. Περὶ τῆς γεφύρας ταύτης ὑπάρχει εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Passow ποίημα ἀξιοπεριεργον καὶ ὠραῖον μὴ περισεναχθὲν ὑπὸ τοῦ Fauriel.

Σαρανταπέντε μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητάδες
 τρεῖς χρόνους ἐδουλεύαν τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
 Ὀλημερὶς ἐκτίχανε κ' ἀπὸ βραδύ κρεμιέται.
 Μοιρολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες:
 «— Ἀλλοίμονο 'ς τοὺς κόπους μας, κρῖμα 'ς ταῖς δούλε-
 [ψαῖς μας,

ὀλημερὶς νὰ χτίζωμε, τὸ βράδυ νὰ κρεμιέται!»
 Καὶ τὸ Στοιχεῖο ποκρίθηκεν ἀπ' τῆ δεξιὰ καμὰρα:
 «— Ἄν δὲν στοιχειώσῃς ἄνθρωπο, τοῖχος δὲν θεμελιώνει.
 Καὶ μὴ στοιχειώσῃς ὄρσανο, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
 παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄρση τῆ γυναῖκα,
 πῶρχετ' ἀργὰ τ' ἀποταχὰ, πῶρχετ' ἀργὰ 'ς τὸ γιῶμα.»
 Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
 Κάνει γραφὴ καὶ στέλνει τὴν μετ' τὸ ποῦλι τ' ἀηδόνι:
 «Ἀργὰ ντυθῆ, ἀργ' ἀλλαγεῖ, ἀργὰ νὰ πάη 'ς τὸ γιῶμα,
 ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαθῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.»
 Καὶ τὸ ποῦλι παράκουσε κ' ἄλλῳς ἐπῆγε κ' εἶπε:
 «Ντύσου γοργὰ, γοργ' ἄλλαξε, γοργὰ νὰ πᾶς 'ς τὸ γιῶμα,
 γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαθῆς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.»
 Νὰ τῆνε καὶ ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
 Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζετ' ἡ καρδιά του.
 Ἄπο μακρὰ τὸς χαιρετὰ κ' ἀπὸ μακρὰ τὸς λέγει:
 «— Γειά σας, χαρὰ σας μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητάδες.
 Μὰ τ' ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶν' ἔτσι χολιασμένος;»
 «— Τὸ δαχτυλίδι τῶπσο 'ς τὴν πρώτη τῆ καμὰρα,
 Καὶ ποῖος νὰ μῆτ' καὶ ποῖος νὰ ἔγῃ τὸ δαχτυλίδι ναῦρη;»
 «— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κ' ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω,
 ἐγὼ νὰ μῶπ' κ' ἐγὼ νὰ βγῶ τὸ δαχτυλίδι ναῦρω.»
 Μῆρὲ καλὰ κατέβηκε, μῆρὲ 'ς τὴ μέση πῆγε:
 «— Τράβα καλέ μ' τὴν ἄλυσσ, τράβα τὴν ἄλυσσιδα,
 τ' ὄλον τὸν κόσμο ἀνάγυρα καὶ τίποτες δὲν ἤρα.»
 Ἔνας πηχάει μετ' τὸ μυστήρι κ' ἄλλος μετ' τὸν ἀσέβητη,
 παίρνει κ' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.
 «— Ἀλλοίμονο 'ς τὴ μοῖρα μας, κρῖμα 'ς τὸ ριχικό μας,
 τρεῖς ἀδερφάδες εἰμασταν κ' ἡ τρεῖς κακογραμμέναις.
 Ἡμῖα χτίσε τὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸν Αὐλῶνα
 κ' ἐγὼ ἡ πλειὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
 Καθὼς τρέμ' ἡ κ' ροῦλῶ μου νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,
 κ' ὡς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις!»
 «— Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε κ' ἄλλη κατὰρά δόσε,
 πῶχεις μονάκριβ' ἀδερφὸ, μὴ λάχη καὶ περάση.»
 Κι' αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε κ' ἄλλη κατὰρά δίνει:
 «— Σίδερο ἡ καρδοῦλα μου, σίδερο τὸ γιοφύρι,
 σίδερο τὰ μαλλάκια μου, σίδερο κ' οἱ διαβάταις,
 τί ἔχω ἄδερφὸ 'ς τὴν ξενιτεῖά, μὴ λάχη καὶ περάση!»

Ἡ παράδοσις ἐπὶ τῆς ὁποίας βασιζέται ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδίου τούτου, ὅτι δηλαδὴ ἀπαιτεῖται θῦμα ἀνθρώπινον διὰ νὰ στοιχειώσουν τὰ θεμέλια, δὲν συνεχέται μὲ μόνης τῆς Ἄρτης τὴν γέφυραν. Ἄλλως τε, καθὼς γνωρίζεις, τὸ ἔθιμον τῶν τοιούτων θυσιῶν, ὑπὸ ἡμερωτέραν ἀληθῶς μορφήν, ἐπικρατεῖ εἰσέτι καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, κ' ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἐθυσίαμα πετεινὸν εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἐν Ἀθήναις οἰκίας μου.

Παρὰ τὴν γέφυραν, ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ὑπάρχει μέγας πλάτανος, ὁ πλάτανος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐκεῖ, καθήμενος ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ δένδρου, ἔβλεπε, λέγων, κρεμαμένους ἀπὸ τοὺς κλώνους του ὄσους κτεδῖκαζε

κατὰ τὰς περιοδείας του εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον. Ἡ μνήμη τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀνθρώπου διατηρεῖται ζωηρὰ εἰσέτι καθ' ὅλας ταύτας τὰς χώρας. Σήμερον τὸ πρωὶ εἰς Λευκάδα, ἐνῶ ἐπεριμένονεν τὴν ἀφίξιν τῆς Πάρου, μοι ἔδειξαν ἄντικρυ ἐπὶ τῆς Στερεᾶς τὸ φρούριόν του, κτισθὲν ἐκεῖ πρὸς φοβερισμόν τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ὠνειροπόλοι τὴν κατὰκτησιν. Εἰς Πρέβεζαν, ἀπὸ τὸ κατὰστρωμα τοῦ ἀτμοπλοίου, μοι ἔδειξαν τὴν ἐκκαλξιν ὅπου συνήθως καθήμενος ἔβλεπε τὴν θάλασσαν, δυσανασχετῶν ἴσως ὅτι ἐκεῖ ἐτελείονε ἡ δύναμις του. Εἰς Ποῦνταν, εἰς Βόνιτσαν, πανταχοῦ μένον εἰσέτι τὰ ἴχνη του καὶ ἡ ἐνθύμησις τοῦ ὀνόματός του. Ἦτο τύραννος θηριώδης, ἦτο δόλιος, ὑπουλος καὶ ἄπιστος, ἀλλὰ εἶχε τι τὸ ἀνδρικόν, τὸ ἰσχυρόν καὶ τὸ ἐπιβάλλον. Δὲν κατώρθωσε, γενόμενος θεμελιωτῆς κράτους νέου, ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου μὲ τὸ στέμμα ἐπὶ κεφαλῆς, ἀλλ' ὅμως ἀποτυχὼν δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε τραγικὸν ὅσῳ καὶ ἡ ζωὴ του. Ζῶν ἐνέπνεε τὸν τρόμον, τὸ δὲ ὄνομά του προφέρεται εἰσέτι ὡς φόβητρον εἰς τὰς χώρας ὅπου ἔζησε καὶ ἐδέσποσε.

Ἐνῶ ἡμεθα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς γεφύρας, ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἀκριβῶς τῆς χωριζούσης τὰ δύο ὄμορα κράτη, καὶ ἐβλέπομεν ἐκείθεν τὴν ὠραίαν ἄντικρυ πεδιάδα, ὑπὸ δὲ τοὺς πόδας μας τὸ ὄρητικὸν ρεῦμα τοῦ Ἀράχθου, χωρικοὶ Ἀλβανοὶ πολυάριθμοι ἐξηγόραζον εἰς τὸ Τουρκικὸν ἄκρον τῆς γεφύρας τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ διαβῶσιν εἰς τὸ Ἑλληνικόν. Τοὺς ἐπερίμεινα μέχρις οὗ τελειώσῃ ἡ διαπραγματεύσις. Ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ δὲν ὠμίλου Ἑλληνικά, ἐνόησαν ὅμως τὴν ἐρώτησίν μου, πῶς πηγαίνουν;—Βραχώρι, ἀπεκρίθησαν λακωνικῶς.—Καὶ πρὸς τί;—Ἐκεῖ ντουλειά, παρᾶς!

Τὰ δημόσια ἔργα καὶ τὰ μεγάλα ἡμερομίσθια ἐκλύουν οὐκ ὀλίγους ἐργάτας ἐκ τῆς γείτονος ἐπικρατείας. Ἄς ἔρχωνται! Ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα των θὰ διηγούνται ὅτι «ἐκεῖ ντουλειά», τοῦτο δὲ ἀξίζει καὶ ὠφελεῖ περισσότερο ἴσως παρὰ πολλὰ ἄλλου εἶδους φιλελληνικὰ ἐνέργειαι.

Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Ἄρταν τοσοῦτον ἄργά, ὥστε τὸ σκότος ἐπυκνώθη ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἐφθάσαμεν νύκτα βαθεῖαν εἰς Μενίδι. Πρὸ τινων ἑτῶν θὰ διέτρεχα εἰς τοιαύτην περίστασιν τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ σταλῇ τὸ ἐν τῶν αὐτίων μου εἰς τὴν μητέρα μου, συνοδευόμενον μὲ τὴν αἴτησιν πληρωμῆς λύτρων ἐὰν θέλῃ καὶ τὸ ἐπιλοιπον τοῦ ἀτόμου μου, ἀλλ' ἀπόψε οὐδεμίαν ἀνησυχίαν εἶχα διὰ τὰ αὐτίκα μου καὶ τὰ ἔτριβα ἀμερίμνω εἰς τὰ σκληρὰ νῶτα τῆς ἀνοικτῆς ἀμάξης, ἐνῶ οἱ συνοδοιπόροι μου ἔδιδον διὰ τῶν ἐρωτήσεών των ὕλην καὶ ἀφορμὴν ὁμιλίας εἰς τὸν ἀμαξηλάτην μας. Ὀνομάζεται Ἰωάννης Κακός, ἀλλὰ δύνα-

μαι νὰ βεβαιώσω ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς τὸν ἀδικεῖ, καὶ πολὺ, τὸ ὄνομά του. Εἶναι Μεσολογγίτης καυχᾶται δὲ ὅτι αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγε τὰς ἀμάξας εἰς τὴν πατρίδα του. Προτοῦ εἰσέτι ἀποπερατωθῇ ἡ μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ἄργι-νίου ὁδός, ἠγόρασεν εἰς Πάτρας παλαιὰν ἀμαξίαν καὶ τὴν μετέφερεν εἰς Μεσολόγγι. Τώρα τὰς ἔχει τέσσαρας, ἀλλὰ μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὰ παρόντα, ἤλθεν εἰς Ἄρταν μὲ δύο ἀμάξας τοῦ ἀμαξοχάρᾳχθῃ ἢ ἀπὸ Μενίδι ὁδός, ὥστε καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος εἰσαγωγεὺς ὀχημάτων. Εἰς τὸ εἶδος του εἶναι ἀπόστολος πολιτισμοῦ ὁ καλὸς οὗτος Κακός. Οἱ φίλοι μου ἀπεφάσισαν ὅτι πρέπει νὰ τῷ δοθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος. Δὲν εἶπεν ὅχι ὁ Κακός,—ἀλλ' οὐτ' ἐγώ.

Διανυκτερεύομεν ἐπὶ τῆς Πάρου εἰς Μενίδι. Αὐριον τὸ πρωὶ ἐπιστρέφομεν εἰς Πρέβεζαν, ὅπου θὰ διέλθωμεν τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς.

[Ἐπεταί συνέχεια]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΒΙΛΛΕΜΕΡ

(Μυθιστορία Γεωργίας Σάνδ.—Μετάφρασις Α. Β.)

Συνέχεια καὶ τέλος.

Δὲν ὑπῆρξεν εὐκολον νὰ πεισθῇ ἡ οἰκογένεια νὰ καταλίπῃ τὴν στέγην τῆς ἐπὶ τινος ὥρας. Σπανίως που παρέχει ἄσυλον ὁ δυσχείμερος ἐκεῖνος τόπος, τὰ δὲ ποίμνια, μόνος τῶν κατοικῶν πόρος, ὀλίγον ἀφίνουσιν εἰς αὐτοὺς ἐλεύθερον χωρὸν ἐν ταῖς καλύβαις αὐτῶν. Ἐχουσι δὲ οὗτοι ἰδίως φήμην τραχύτητος καὶ ἀφιλοξενίας, χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ φόνου τοῦ γεωμέτρου ὃν ἀπέστειλεν ὁ Κασίνης ἵνα μετρήσῃ τὸ Μεζέγκον, καὶ ὅστις ὑπελήφθη ὡς μάγος. Μετεβλήθησαν ἔκτοτε πολὺ, καὶ φαίνονται προσηγέστεροι σήμερον, ἀλλ' ὁ βίος αὐτῶν εἶνε πάντοτε βίος βαθυτάτης πενίας, καίτοι ἐμπορεύονται καὶ κτήνη τρέφουσι λαμπρὰ καὶ ἀνταλλακτικὰ προϊόντα ἔχουσι ἱκανῶς ἄφθονα. Δυστυχῶς ἡ τραχύτης τοῦ κλίματος καὶ ἡ ἀπομόνωσις τῆς ἀγρίας αὐτῶν χώρας μετεδόθησαν καὶ εἰς τὸ αἷμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα των.

Τὸ καταλειφθὲν τέλος εἰς τὸν Περὰν δωμάτιον, ὅπερ ἀπετέλει μετὰ τοῦ σταύλου ὀλόκληρον τὸ οἶκημα, ἦτο πολὺ μικρὸν καὶ μόλις διάφορον τοῦ κελτικῆς σπηλαίου τῆς γραιίας τοῦ Ἑσπαλῦ. Ὁ καπνὸς ἐξήρχετο ἄλλος μὲν διὰ τῆς καπνοδόχης, ἄλλος δὲ δι' εὐρείας ὀπῆς χαινούσης πλαγίως ἐν τῷ τοίχῳ. Δύο κλῖναι, ὅμοιαι πρὸς κιβώτια, ἐδέχοντο—ἄκατανόητον εἰπεῖν—δλόκληρον ἐξαμελῆ οἰκογένειαν. Τὸ ἑδάφος ἦτο βρά-